ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ

Факультет	Образотворче мистецтво	Рівень вищої освіти	другий (магістерський)
Кафедра	Реставрації та експертизи творів мистецтва	Рік навчання	1
Галузь знань	В Культура, мистецтво і гуманітарні науки	Вид дисципліни	Обов'язкова
Спеціальність	В4 Образотворче мистецтво та реставрація	Семестр	2
Спеціалізація	В4.01 Візуальні мистецтва		

ТВОРЧИЙ ПРОЄКТ
(РЕСТАВРАЦІЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА)

Семестр 2 (2025-2026 н.р.)

Викладач Антоненкова Наталія Олександрівна, Ph.D
E-mail natantonenkova787@gmail.com
Заняття За розкладом
Дистанційно на платформі Zoom, googl-meet
Адреса Сертифіковане укриття HudpromLoft, вул. Мистецтв 11
Телефон 057 706-03-50 (кафедра)

КОМУНІКАЦІЯ З ВИКЛАДАЧЕМ

Заняття відбуваються за розкладом. В разі введення дистанційної або змішаної форми навчання заняття проходять в режимі он-лайн конференції з використанням Zoom або платформи Google meet.

Поза заняттями офіційним каналом комунікації з викладачем є електронні листи (тільки у робочі дні до 18-00).

Умови листування:

1) в *темі* листа обов'язково має бути зазначена назва дисципліни (скорочено — РТМ);

2) в полі тексту листа позначити ПІБ здобувача, який звертається (анонімні листи не розглядаються);

3) файли підписувати таким чином: *прізвище_ завдання. Розширення: текст — doc, docx, ілюстрації — jpeg, pdf.*

Окрім роздруківок для аудиторних занять, роботи для рубіжного контролю мають бути надіслані на пошту викладача. Обговорення проблем, пов'язаних із дисципліною, у коридорах академії не припустимі. Консультування з викладачем в стінах академії відбуваються у визначені дні та години.

КОНСУЛЬТАЦІЇ

За необхідності можлива поглиблена позаудиторна консультація очна або у дистанційному форматі (GoogleMeet, Zoom,), яка відбувається за попередньою домовленістю.

ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна має обов'язкові передумови для вивчення. Обов'язковим є достатній рівень знань та компетенцій з реставрації творів мистецтва, а також наявність практичних навичок. Здобувач отримує повну підтримку при опрацюванні матеріалу цієї дисципліни та підготовки її самостійних завдань. Здобувач може за вільним вибором запропонувати відповідні зразки для опрацювання матеріалу, пов'язаного з загальною тематикою курсу.

НЕОБХІДНЕ ОБЛАДНАННЯ

Блокнот для конспекту, ручка. Комп'ютерна техніка (ноутбук, планшет тощо) з можливістю виходу до мережі Інтернет. Програми, необхідні для виконання завдань: Microsoft Word. Мікроскопи МБС-2, МБС-9, портативний цифровий мікроскоп. Приладдя для дослідження в ультрафіолетовому та інфрачервоному діапазоні довжини електромагнітних хвиль. Негатоскоп. Лупи 3-10 крат. Набір світлофільтрів. Реактиви для мікрохімічних досліджень. Різновиди клеїв (глютинові, осетрові, синтетичні) та електронні праски для укріплення фарбового шару. Різновиди фарб (акрилові, олійні, акварель) та розчинники (вода, скипидар, лак дамарний) для поповнення втрат фарбового шару. Крейда для поповнення втрат ґрунту. Засоби індивідуального захисту: захисні рукавички, маски для обличчя або респіратори, захисні окуляри або щитки для захисту очей.

НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ

Методичні вказівки, спеціалізована література, альбоми репродукцій, а також пам'ятки живопису зі старими реставраціями або їх фотографії. Важливим компонентом навчального процесу є ознайомлення з реставраційними паспортами відреставрованих творів, які дають змогу краще зрозуміти практичні аспекти реставраційних робіт. Матеріали курсу базуються на численних наукових джерелах як вітчизняного, так і зарубіжного походження, включаючи публікації з теорії та практики реставрації. Дисципліна «Реставрація творів мистецтва» особливо зосереджується на поєднанні теоретичної бази з практичними та експериментальними пошуками, що є ключовими для формування професійних навичок студентів і розвитку їхньої реставраційної компетенції.

ПОСИЛАННЯ НА МАТЕРІАЛИ

Додаткові навчально-інформаційні матеріали, можна переглянути у мережі Інтернет. Відповідні посилання на потрібний сайт (Link – код в HTML або PHP документі) надаються викладачем під час занять, або за проханням здобувача після закінчення лекції, а також в процесі електронного листування. Свої додаткові навчальні матеріали, пошукові ескізи тощо, можна запропонувати переглянути за електронною адресою.

НЕОБХІДНЕ ОБЛАДНАННЯ

Обов'язковою умовою для здобувача під час викладання матеріалу є ведення конспекту бесід (у зошиті чи в електронному вигляді). Здобувач повинен мати блокнот для конспекту, ручку. Комп'ютерна техніка (ноутбук, планшет тощо) з можливістю виходу до мережі Інтернет; папір для ескізів, олівець, акварельні фарби. Програми, необхідні для виконання завдань: Microsoft Word, PPTX.

МЕТА Й ЗАВДАННЯ КУРСУ

Метою вивчення дисципліни **«Творчий проєкт. Реставрація творів мистецтва»** є формування системних знань і професійних компетентностей у сфері збереження, консервації та реставрації творів мистецтва, опанування сучасних науково-методичних підходів до оцінювання їхнього стану та обґрунтування реставраційних заходів з урахуванням історичної, художньої й культурної цінності об'єктів.

Завдання курсу:

— поглиблення знань здобувачів про теоретичні засади, принципи та методи реставрації й консервації творів мистецтва;
— формування навичок комплексного аналізу стану збереженості творів мистецтва, визначення характеру, причин і ступеня їхніх пошкоджень та змін;
— ознайомлення з основними етапами реставраційного процесу, методами дослідження, консервації, реставрації та збереження автентичних матеріалів творів мистецтва;
— формування вмінь обґрунтовувати вибір реставраційних методів і матеріалів з урахуванням матеріально-технічної структури твору, його історико-художньої цінності та сучасних принципів реставрації;
— набуття навичок ведення реставраційної документації, фіксації результатів досліджень і реставраційних заходів, а також підготовки науково-реставраційної документації;
— розвиток професійного мислення та відповідального ставлення до збереження автентичності творів мистецтва.

Загальні компетентності (ЗК), що забезпечує дисципліна:

ЗК 1. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
ЗК 2. Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.
ЗК 4. Здатність працювати в міжнародному контексті.
ЗК 5. Здатність розробляти та керувати проєктами.
ЗК 6. Здатність діяти соціально, відповідально та свідомо.СК 1. Здатність розуміти базові теоретичні та практичні закономірності створення цілісного продукту предметно-просторового та візуального середовища.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)

СК 1. Здатність переосмислювати базові знання, демонструвати розвинену творчу уяву, використовувати власну образно-асоціативну мову при створенні художнього образу.
СК 2. Здатність трактувати формотворчі мистецькі засоби як відображення історичних, соціокультурних, економічних і технологічних етапів розвитку суспільства.

СК 4. Здатність формувати мистецькі концепції на підставі проведення дослідження тих чи інших аспектів художньої творчості.

СК 6. Здатність володіти інноваційними методами та технологіями роботи у відповідних матеріалах (за спеціалізаціями).

СК 7. Здатність створювати затребуваний на художньому ринку суспільно значущий продукт образотворчого мистецтва.

Очікувані **програмні результати навчання**:

ПРН 1. Визначати, аналізувати і пояснювати історичні, культурологічні, соціокультурні, художньо-естетичні аспекти розвитку світового та українського образотворчого і декоративного мистецтва.

ПРН 2. Інтерпретувати та застосовувати семантичні, іконологічні, іконографічні, формально-образні і формально-стилістичні чинники образотворення.

ПРН 3. Володіти інноваційними методами та технологіями роботи у відповідних матеріалах (за спеціалізаціями).

ПРН 4. Представляти формотворчі мистецькі засоби як відображення історичних, соціокультурних, економічних і технологічних етапів розвитку суспільства.

ПРН 5. Критично осмислювати теорії, принципи, методи та поняття з різних предметних галузей для розв'язання завдань і проблем у галузі образотворчого мистецтва.

ПРН 7. Володіти фаховою термінологією, науково-аналітичним апаратом, проводити аналіз та систематизацію фактологічного матеріалу за методикою проведення наукових досліджень.

ПРН 8. Визначати мету, завдання та етапи мистецької, дослідницької та освітньої діяльності, сприяти оптимальним соціально-психологічним умовам для якісного виконання роботи.

ПРН 10. Застосовувати у мистецькій та дослідницькій діяльності засоби естетичних проблем образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації, основних принципів розвитку сучасного візуального мистецтва.

ПРН 11. Володіти знаннями до визначення ефективності та апробації сучасних теоретичних підходів та концепцій інтерпретації феноменів культурно-мистецьких процесів.

ПРН 13. Вибудовувати якісну та розгалужену систему комунікацій, представляти результати діяльності у вітчизняному та зарубіжному науковому й професійному середовищі.

ПРН 15. Планувати професійну діяльність у сфері образотворчого мистецтва, відповідно до потреб і запитів суспільства та ринку.

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Програма курсу «Творчий проєкт» («Реставрація творів мистецтва») спрямована на поглиблення теоретичних знань та практичне оволодіння складними методиками консервації й реставрації творів мистецтва. Дисципліна фокусується на дослідницькому підході до збереження культурної спадщини, використанні сучасних технологій моніторингу та аналізу фізико-хімічного стану об'єктів.

Робота магістранта базується на індивідуальному науково-дослідному плані, узгодженому з викладачем, що передбачає роботу зі складними кейсами (комплексні пошкодження, технологічна експертиза). Загальний обсяг дисципліни 7 кредитів ECTS — 210 годин (1 семестр), з яких 4 години лекційні, 56 практичні та 150 самостійні. Курс структурується за 2 модулями, що охоплюють 8 прикладних завдань, інтегрованих у загальну концепцію реставраційної стратегії.

1 курс. 2 (весняний) семестр. Напрямки роботи: Вивчення методологічних основ реставраційної діяльності; розробка програм консервації для творів з осередками активних руйнувань; застосування інноваційних матеріалів та превентивних методів захисту пам'яток живопису зі складною історією експонування та збереження.

МОДУЛЬ 1. КОНСЕРВАЦІЙНІ ЗАХОДИ ТА СТАБІЛІЗАЦІЯ ТВОРУ.

Тема 1. Підготовка твору до реставраційних робіт.
Тема 2. Консерваційні заходи.
Тема 3. Робота з основою та конструктивними елементами твору.
Тема 4. Поверхневе очищення та видалення пізніших нашарувань.

МОДУЛЬ 2. РЕСТАВРАЦІЙНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗАВЕРШАЛЬНІ РОБОТИ.

Тема 5. Відновлення ґрунту та підготовка до тонування.
Тема 6. Розчищення авторського живопису та відновлення його цілісності.
Тема 7. Тонування та реконструкція втрат.
Тема 8. Завершальні реставраційні заходи та реставраційна документація.

ЗМІСТОВНЕ НАВАНТАЖЕННЯ

Лекції

Модуль	№ з/п	Назва теми	Години
1	1	*Тема 1.* Підготовка твору до реставраційних робіт.	0,5
	2	*Тема 2.* Консерваційні заходи.	0,5
	3	*Тема 3.* Робота з основою та конструктивними елементами твору.	0,5
	4	*Тема 4.* Поверхневе очищення та видалення пізніших нашарувань.	0,5
2	5	*Тема 5.* Відновлення ґрунту та підготовка до тонування.	0,5
	6	*Тема 6.* Розчищення авторського живопису та відновлення його цілісності.	0,5
	7	*Тема 7.* Тонування та реконструкція втрат.	0,5
	8	*Тема 8.* Завершальні реставраційні заходи та реставраційна документація.	0,5

Практична робота

Модуль	№ з/п	Назва теми	Години
1	1	*Тема 1.* Підготовка твору до реставраційних робіт.	4
	2	*Тема 2.* Консерваційні заходи.	6
	3	*Тема 3.* Робота з основою та конструктивними елементами твору.	8
	4	*Тема 4.* Поверхневе очищення та видалення пізніших нашарувань.	8
2	5	*Тема 5.* Відновлення ґрунту та підготовка до тонування.	8
	6	*Тема 6.* Розчищення авторського живопису та відновлення його цілісності.	6
	7	*Тема 7.* Тонування та реконструкція втрат.	12
	8	*Тема 8.* Завершальні реставраційні заходи та реставраційна документація.	4

Самостійна робота

Модуль	№ з/п	Назва теми	Години
1	1	*Тема 1.* Організація робочого місця та підготовка матеріалів і інструментів.	18
	2	*Тема 2.* Матеріали та методи консервації творів мистецтва.	18
	3	*Тема 3.* Технологія роботи з основою та конструктивними елементами твору.	20
	4	*Тема 4.* Методи очищення твору та видалення пізніших нашарувань.	20
2	5	*Тема 5.* Матеріали та методи відновлення ґрунту.	16
	6	*Тема 6.* Методика розчищення авторського живопису та відновлення його цілісності.	22
	7	*Тема 7.* Принципи тонування та реконструкції втрат живопису.	20
	8	*Тема 8.* Завершальні реставраційні заходи та ведення реставраційної документації	16

ФОРМАТ ДИСЦИПЛІНИ

Теми дисципліни розкриваються під час практичних занять, спрямованих на дослідження творів мистецтва, визначення їхнього стану збереженості та розроблення реставраційної стратегії.

Самостійна робота студента спрямована на поглиблене опрацювання тем, вивчення професійної літератури та підготовку матеріалів до практичних завдань. Зміст самостійної роботи передбачає опрацювання визначених тем, аналіз реставраційних практик та підготовку реставраційної документації.

ФОРМАТ СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

При вивченні дисципліни «Творчий проєкт» («Реставрація творів мистецтва») застосовано ефективні методи контролю та самоконтролю, зокрема:

— методи практичного контролю: виконання практичних завдань;
— методи контролю когнітивних умінь: пошук і структурування аналогів,
— екзаменаційний перегляд.

Форма організації контролю: індивідуальний контроль.

Види контролю: рубіжний і підсумковий.

Рубіжний контроль:

— 1 модуль: модульний перегляд на 8 тижні;
— 2 модуль: модульний перегляд на 15 тижні.

Підсумковий контроль засвоєних знань здійснюється у формі екзаменаційного перегляду.

ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ

Програма дисципліни «Реставрація творів мистецтва» має бути виконана повністю і в терміни, встановлені викладачем. Перед екзаменаційним переглядом студент повинен надати на кафедру наступні документи: «реставраційний щоденник», «реставраційний паспорт пам'ятки», поточні фотографії етапів роботи над твором, презентацію (у форматі PowerPoint / PDF). Недотримання дедлайну й формату (без поважних причин) впливає на оцінювання.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Поточне тестування та самостійна робота			**Сума**
Модуль 1	**Модуль 2**	**Екзаменаційний перегляд**	
Т1-Т4	Т5-Т8		
0-45	0-45	0-10	0-100

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Національна	**Бали**	**ECTS**	**Диференціація А (внутрішня)**	**Національна**	**Бали**	**ECTS**
відмінно	90–100	A	A+ 98–100	задовільно	64–74	D
			A 95–97		60–63	E
			A- 90–94	незадовільно	35–59	FX
добре	82–89	B		незадовільно (повторне проходження)	0–34	F
	75–81	C				

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Бали	Критерії
A 90-100	Студент в повному обсязі опанував матеріал теми, надав додаткові матеріали та приклади за темою. Відповів на додаткові питання. Розширив роботу до рівня тез до конференції. Подача акуратна, без помилок.
B 82-89	Студент в повному обсязі опанував матеріал теми, надав додаткові матеріали за темою. Подача акуратна, без помилок.
C 75-81	Студент в повному обсязі опанував матеріал теми, подача акуратна, без помилок.
D 64-74	Студент в повному обсязі опанував матеріал теми, але зробив декілька незначних помилок.
E 60-63	Студент в повному обсязі опанував матеріал теми, але зробив значні помилки, є невеликі проблеми з форматуванням.
FX 35-59	Студент не в повному обсязі опанував матеріал теми, робота виконана на недостатньому рівні із значними недоліками (недостатньо розкрита тема, малий обсяг, відсутність творчого підходу тощо), наявні проблеми з форматуванням
F 0-34	Студент в недостатньому обсязі опанував матеріал теми, виконана робота має багато значних недоліків (недостатньо розкрита тема, малий обсяг, невідповідність завданню, невчасна подача виконаної роботи, неохайність подання тощо).

ПРАВИЛА ВИКЛАДАЧА

Дисциплінарна та організаційна відповідальність. Викладач несе відповідальність за координацію процесу занять, а також створення атмосфери, сприятливої до відвертої дискусії із студентами та пошуку необхідних питань з дисципліни. Особливу увагу викладач повинен приділити досягненню програмних результатів навчання дисципліни. В разі необхідності викладач має право на оновлення змісту навчальної дисципліни на основі інноваційних досягнень і сучасних практик у відповідній галузі, про що повинен попередити здобувачів. Особисті здобувачами процесу навчання.

Викладач повинен створити безпечні та комфортні умови для реалізації процесу навчання особам з особливими потребами здоров’я (в межах означеної аудиторії).

ПРАВИЛА СТУДЕНТА

Під час занять здобувач повинен обов’язково вимкнути звук мобільних телефонів. За необхідності він має право на дозвіл вийти з аудиторії (окрім заліку або екзамену). Вітається власна думка з теми заняття, яка базується на аргументованій відповіді та доказах, зібраних під час практичних або самостійних занять.

ПОЛІТИКА ВІДВІДУВАНОСТІ

Недопустимі пропуски занять без поважних причин (причини пропуску мають бути підтверджені необхідними документами або попередженням викладача). Недопустимі запізнення на заняття без поважної причини. Самостійне відпрацювання обраної теми з дисципліни (виконання завдань практичної частини курсу) відбувається неодмінно в разі відсутності студента на заняттях з будь-яких причин. Довгострокова відсутність студента на заняттях (більше 50% занять) без поважних причин є підставою до незаліку з дисципліни. Додаткові заняття у таких випадках не передбачені.

ПОЛІТИКА ЩО ДО ДЕДЛАЙНІВ ТА ПЕРЕСКЛАДАННЯ

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності). Неповажна причина – це не стільки конкретний перелік обставин, скільки відсутність об'єктивної підстави, яка перешкоджала студенту виконувати навчальні обов'язки. Натомість хвороба, документально підтверджені сімейні обставини, участь у заходах Академії, офіційне відрядження, надзвичайні обставини тощо можуть мати інший статус – залежно від конкретної ситуації та наявності документального підтвердження. Якщо здобувач освіти має заборгованості та ліквідує їх відповідно до графіку перескладання, його роботи оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання модулів відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Під час виконання завдань з дисципліни здобувач освіти зобов'язаний дотримуватися принципів академічної доброчесності та виконувати творчі й графічні роботи самостійно. Концепція, композиційне рішення, ескізи та фінальна робота мають бути результатом власного творчого пошуку здобувача освіти та виконуватися власноруч.

Допускається використання мережі Інтернет для пошуку інформації, ознайомлення з мистецькими та архітектурними творами, а також перегляду референсів з метою натхнення та формування власного творчого задуму. Копіювання чужих ідей, композиційних рішень, авторських робіт або їх відтворення під виглядом власної роботи не допускається.

Використання генеративних систем штучного інтелекту (ШІ) для створення концепції, ідей, ескізів, композицій, зображень чи інших складових навчальної роботи не допускається, оскільки це суперечить меті дисципліни та вимозі формування власних творчих і графічних навичок.

Якщо ШІ використовувався виключно для пошуку або уточнення довідкової інформації, це зазначається в роботі або супровідних матеріалах у формі: **«Під час виконання роботи використано [назва сервісу ШІ] для пошуку/уточнення довідкової інформації. Творчий задум, композиційне рішення та графічне виконання роботи виконані автором самостійно».**

Подання чужих або згенерованих ШІ результатів як власних, копіювання авторських робіт чи приховування використання ШІ розглядається як порушення академічної доброчесності. У разі порушення академічної доброчесності здобувач не тільки не отримує балів, але й стає суб'єктом обговорення та покарання згідно положення «Про академічну доброчесність Харківської державної академії дизайну і мистецтв» та Закону України «Про академічну доброчесність» від 18.12.2025 № 4742-IX.

ДОКУМЕНТИ

Закон України «Про академічну доброчесність» від 18.12.2025 № 4742-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text

Положення «Про академічну доброчесність Харківської державної академії дизайну і мистецтв» URL: https://www.ksada.org/wp-content/uploads/2025/03/polozhennya-pro-akademichnu-dobrochesnist.pdf

Методичні рекомендації

1. Бідзіля В.О. Методичні рекомендації на тему: «Біоциди в реставраційній практиці». Київ: Національний науково-дослідний реставраційний центр України, 2003. 64 с.
2. Бідзіля О.В., Митківська Т.І. Методичні рекомендації на тему: «Захист музейних предметів від пошкодження комахами». Київ: ННДРЦУ, 2016. 40 с.
3. Дерев'янко А.Ю. Методичні рекомендації на тему «Реставрація олійного живопису». Харків: ХДАДМ, 2016–2018 рр.
4. Дерев'янко А.Ю. Методичні рекомендації на тему «Реставрація темперного живопису». Харків: ХДАДМ, 2016–2018 рр.
5. Шуліка В.В. Методичні рекомендації «Мінеральні фарби темперного живопису». Харків: ХДАДМ, 2004. 49 с.
6. Шуліка В.В. Методичні рекомендації «Органічні барвники темперного живопису». Харків: ХДАДМ, 2005. 56 с.
7. Методичні рекомендації кафедри РЕТМ розташовані у репозитарії ХДАДМ за посиланням: https://www.ksada.org/repozytorij/kafedra-restavracziyi-ta-ekspertyzy-tvoriv-mystecztva/

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Антоненкова Н., Долуда А., Пукліч О. Дослідження та реставрація твору Єгора Шрейдера «Вечірній пейзаж». *Актуальні питання гуманітарних наук.* № 87, т. 2. 2025.
2. Антоненкова Н., Долуда А., Смирнов О. Дослідження та реставрація чернігово-сіверської ікони «Богоматір з немовлям» невідомого автора другої половини XVIII ст. *Актуальні питання гуманітарних наук.* № 79, т. 1. 2024.
3. Антоненкова Н.О. Реставрація творів мистецтва з наслідками некваліфікованого зміцнення на прикладі ікони Богородиці Суражської невідомого автора другої половини XIX ст. *Волинська ікона: дослідження та реставрація: XXX міжнар. наук. конф.*, Луцьк, 31 жовтня 2024 р. Луцьк. С. 3–7.
4. Антоненкова Н.О. Художні та техніко-технологічні особливості іконопису Стародубщини. *Український мистецтвознавчий дискурс.* № 3. 2024.
5. Антоненкова Н.О., Долуда А.О. Історико-етнографічний аспект у формуванні Стародубського іконопису. *Український мистецтвознавчий дискурс.* № 4. 2024.
6. Жердзицький В. *Живопис. Техніка і технологія.* Харків: Колорит, 2006. 327 с.
7. *Консервація і реставрація об'єктів культурної спадщини:* метод. посібник / за ред. І. Прокопенка. Київ: Саміт-книга, 2022. 434 с.

8. Лоханько В.Є. *Художні матеріали і техніка живопису.* Харків: Мистецтво, 1938. 187 с.
9. Лоханько Ф.П., Флорова Т.І. *Художні матеріали: техніка живопису.* Київ: Держ. видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1960. 142 с.
10. Марченко І.Я. Історія використання деяких тваринних клеїв в реставрації станкового живопису. *Молодий вчений.* 2015. № 2 (17). С. 32–36.
11. Марченко І.Я. Розвиток методів та засобів консервації пам'яток станкового живопису в художніх музеях України у радянський період: дис. … канд. іст. наук: 26.00.05. Київ, 2018. 247 с.
12. Мішель Д., Марінколи Л., Каржер Л. *Консервація середньовічної поліхромної дерев'яної скульптури: історія, теорія, практика.* Київ: Родовід, 2024. 320 с.
13. Проблеми збереження, консервації і реставрації музейних пам'яток історії та культури: спецвипуск. *Проблеми біопошкодження пам'яток історії та культури.* кол. авторів; кер. Т.О. Кондратюк. Київ: ІПК ПК, 1998. 172 с.
14. Ревенок Н.М. Етичні проблеми реставраційної та експертної діяльності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.* 2021. № 3. С. 122–128.
15. Скляр С.В. Розчищення станкового живопису від поверхневих забруднень: проблеми вибору детергентів. *Наукова реставрація. Історія, сучасність, шляхи модернізації*: наук. доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2018. Ч. 2. С. 148–152.
16. Скоп Л. *Українське церковне малярство у Галичині: техніка та технологія XV–XVIII ст.* Львів: Коло, 2013. 192 с.
17. Сланський Б. *Техніка живопису та реставрації.* Київ: Мистецтво, 2009. 304 с.
18. Tekhov M., Doluda A., Kovalova M., Antonenkova N. Icon-painting with time transgressive layers in Sloboda Ukraine in the centuries. *International Journal of Conservation Science*. 2021. Vol. 12, № 3. P. 467–476.
19. Терехов М., Карпів В. Досвід збереження різночасового монументального малярства. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2023. Вип. № 58 (1). С. 81–86.
20. Терехов М.О. Побутування іконопису XVII–XX століття на території слобідської України. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2021. Вип. № 35 (5). С. 69–75.
21. Терехов М.О. Реставрація ікони «Замилування Божої Матері». Полотно, олія, кінець XIX ст. *Пам'яткознавчі погляди молодих вчених XXI ст.* Харків, 2016. С. 127–130.
22. Терехов М.О. Дослідження процесу розшарування різночасового живопису на досвіді ікони «Св. Миколай» кінця XVIII століття. *Дослідження, консервація, реставрація рухомих пам'яток історії та культури: традиції, інновації.* Київ, 2016. С. 329–331.
23. Терехов М.О. Методика хімічного розшарування різночасового темперного живопису з проміжним шаром ґрунту. *Актуальні питання мистецтвознавства: виклики XXI століття.* Харків, 2016. С. 151–153.
24. Терехов М.О., Долуда А.О. Метод розшарування як можливість проведення атрибуції різночасового живопису. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2021. Вип. № 37 (3). С. 61–68.
25. Цитович В.І., Лугіна Л.Н., Тимченко Т.Р. *Технологія і експертиза живопису.* Київ: ННДРЦУ, 2002. 90 с.

Допоміжна:

1. Ведь М.В. *Методичні рекомендації на тему: Дослідження мінеральних пігментів живопису методом мікрохімічного аналізу.* Харків: ХДАДМ, 2012. 36 с.
2. Долуда А.О. *Судово-мистецтвознавча експертиза.* Матеріали Наукової конференції професорсько-викладацького складу ХДАДМ за підсумками роботи у 2006–2007 н. р., м. Харків, ХДАДМ, 16–19 травня 2007 р. 3 с
3. Долуда А.О. *Підробки в антикваріаті.* Матеріали конференції професорсько-викладацького складу ХДАДМ. Харків, 2009. 2 с.
4. Долуда А.О., Вишневський В.Й., Пукліч О.С. Класифікація об'єктів судової мистецтвознавчої експертизи. *Реставрація творів мистецтва: науковий, практичний та освітній контексти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції.* Харків: ХДАДМ, жовтень 2015 р. 2 с.
5. Долуда А.О., Пукліч О.С. Класифікація об'єктів судової мистецтвознавчої експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: збірник наукових праць.* Вип. 16. Харків: Право, 2016. С. 399–405.
6. Долуда А.О., Терехов М.О. Дослідження розшарування різночасового живопису. Наукова реставрація. *Історія, сучасність, шляхи модернізації: матеріали Міжнародної наукової реставраційної конференції.* Київ, 11–14 вересня 2018 р. С. 165–170.
7. Долуда А.О., Терехов М.О., Лінь Бінь. Атрибуція та реставрація ікони «Вибрані святі» *Актуальні питання мистецтвознавства та мистецької освіти: сучасність і перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції.* Харків, 18–19 жовтня 2018 р.
8. Khomenko K. Methodical recommendations on topic "Outlines of restoration paintings on canvas". Kharkiv: KhSADA, 2018. 19 p.
9. Kovalov Yu.S. Methodical recommendations on topic: "Restoration of leather products". Kharkiv: KhSADA, 2009. 20 p.
10. Kovalov Yu.S. Methodical recommendations on topic: "Chemical materials for conservation and restoration of ferrous metals". Kharkiv: KhSADA, 2010. 26 p.
11. Doluda A., Terekhov M. Experience of separation of multi-temporal painting. *Всеукраїнська наукова конференція професорсько-викладацького складу та студентів ХДАДМ* за підсумками роботи 2017–2018 навчального року. Харків, 2018. С. 18–22.